

Алоніми в обліковій теорії як елемент алокуцій

& Питання, які розглядаються:

- Звертається увага на підміну сутнісних проблем теорії бухгалтерського обліку спробами звести їхнє вирішення до пошуку алонімів – різновидів його власної назви.
- Підкреслюється, що подібні підходи непродуктивні, оскільки завершуються лише алокуціями – загальними урочистими фразами, якими це ж починається як нібито постановка такої псевдопроблеми.

Ключові слова: облікова теорія, алоніми, алокуції, псевдонауковість.

& Вопросы, которые рассматриваются:

- Обращается внимание на подмену сущностных проблем теории бухгалтерского учёта попытками свести их решение к поиску алонимов – разновидностей его наименования.
- Подчеркивается, что подобные подходы непродуктивны, поскольку завершаются лишь алокуциями – общими торжественными фразами, которыми это же начинается как якобы постановка такой псевдопроблемы.

Ключевые слова: учётная теория, алонимы, алокуции, псевдонаучность.

& Key issues that are examined:

- It keeps attention on the substitution of essence problems of accounting theory by attempts to erect their decision to the search of alonyms – varieties of his own name.
- It is underlined that similar approaches are unproductive because they completed only by "solemn words" – general solemn phrases which it begins as allegedly raising of such unreal problem.

Keywords: accounting theory, alonyms, alokuciy, erroneous science.

Актуальність проблеми. Певна річ, без перегляду морально застарілих постулатів ми завжди будемо в полоні хибних розумінь, що було тоді, коли земля вважалася плоскою і нічого іншого, як визнавати нібито вона плаває в океані на спинах трьох китів, не залишалось. Завдяки ж ученим дійшли до її розуміння як кулі, правда, спочатку думаючи, що навколо неї крутиться сонце, але згодом здобули істинне знання: ні, навпаки, земля крутиться відносно своєї осі і сонця.

Подібне відбувалося й відбувається в обліковій теорії – як зауважив Я. Соколов: "Время от времени... торжественно излагалось "ничто", выдаваемое за "нечто", ... ведя в тупик нашу науку" [6, С. 8].

Але коли раніше навіть тими авторами, які помилялись, обґрунтовувались якісь теорії (наприклад, Ф. Єзерським – т.зв. "тройная" бухгалтерія), то зараз усе зводиться до алокуцій, якими оце "нечто" й завершується, що маємо при спробах диференціювати витрати і затрати, ввести в об'єкти бухгалтерського обліку інтелектуальний (людський etc.) капітал, зрештою замінити назву предмета якимось алонімом. Причому й щодо алонімів маємо надто легковажні екзерсиси, коли екзергет витлумачує спочатку якийсь один алонім, а потім користується тими самими, але вже щодо іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Видається, що епатажний висновок: "Аналіз публікацій з обліку свідчить про те, що в них немає оригінальних підходів до подальшого розвитку теорії, нових ідей, концепцій, гіпотез, широких узагальнень. Усі посібники і підручники з теорії обліку схожі як за формою викладу, так і за змістом, схоластичні за сутністю" [4, С. 9] варто розширити, включивши в нього й такі публікації, які претендують на роль наукових, бо значна частина їх за рівнем наукової новизни цілком нагадує монолог Іполита Іполитовича з оповідання А. Чехова "Вчитель словесності", котрий мимрив: "Волга впадає в Каспійське море. Коні їдять овес і сіно".

Водночас, якщо прислухатись до деякого із сучасних авторів, то можна подумати, що саме з них починається теорія бухгалтерського обліку, нібито не було когорти науковців усього світу, в тому числі й українських, як-от П. Цюмпи, О. Рудановського та ін., котрі, краплина за краплиною, формували теорію бухгалтерського обліку, яка нині, на жаль, заперечується: "Порівняння динаміки розвитку однієї з найдавніших наук про методи отримання даних та їх обробки, яку назвали "бухгалтерським" обліком... спонукають нас... зробити невтішний висновок, що облікова наука... не вийшла із зародкового стану епохи середньовіччя" [3, С. 4].

Це можна було б залишити поза увагою, якби далі йшлося про суттєвий вклад у доповнення цього "зародкового стану", а не полегшений варіант розв'язання цієї проблеми, який вже набив оскому: "...Облік рано чи пізно (краще раніше) набуває ознак науки лише у випадку приведення у відповідність її назви до існуючої реальності новітнього часу – епохи постіндустріального суспільства" [3, С. 4].

Метою статті є привертання уваги науковців до необхідності досліджень насущних проблем бухгалтерського обліку, бо подальше блукання в зачарованому колі псевдотеоретичних виглядає безглуздою тратою свого наукового потенціалу.

Вирішення поставлених у статті завдань зумовлено тим, що подібно до помології, яка є наукою про сорти плодкових і ягідних рослин, невдовзі в теорії бухгалтерського обліку також матимемо безліч найменувань.

Правда, на відміну від першої, низькосортної якості, оскільки певна частина авторів, не маючи що путнього сказати про методологію чи методику другого, як алхіміки середньовіччя думають, нібито "філософським каменем", здатним перетворити будь-яке бутуриння в золото науки, є заміна назви, усталеної віками.

Але й А. Лавуазьє (1743-1794), завдяки якому маємо хімію як науку, а не чаклунство, увійшов до когорти уславлених не відкиданням, що називається, а *limine*¹ назви своєї науки, а результатами невтомних дослідів, якими встановив закон збереження ваги речовин. Назва ж алхімія, яка була штучним поєднанням арабського артикля *al* та грецького слова *chemia* ймовірно в іспанському місті Толедо, завойованому християнами у хрестовому поході проти мусульман (XI ст.), і початково містичним вченням, стала неорганічною хімією, органічною хімією та заснованою А. Лавуазьє термохімією, звісно, не тому, що в цих назвах немає згаданого артикля. Подібне відбувалось і з бухгалтерським обліком, в якому виділяють рахункознавство та рахунковедення – немов два боки однієї медалі.

Правда, в економічній царині, поряд із дослідженням методологічних проблем, як-от в політекономії, її назва, введена в 1615 р. французьким економістом А. Монкретьєном за назвою його "трактату" періодично змінювалась. Приміром, у Німеччині застосовувався як синонім термін *Staatswissenschaft* – наука про державу, а німецький юрист, спеціаліст зі страхування Г. Госсен (1810-1858) пропонував перейменувати політекономію в учення про задоволення. Ба більше, хоч в Англії загально визнаною назвою була політекономія, В. Петті вживав визначення політична арифметика.

Врешті-решт А. Маршалл увів науковий термін *economics* – економічна наука – за назвою своєї головної праці, виданої у 1890 році, а в нас, як відомо, тепер застосовується визначення економічна теорія, з приводу чого теж можна сперечатись, бо перший – надто широкий, оскільки поглинає всі економічні науки, в тому числі й бухгалтерський

облік, а друге звужене, адже мова йде не про одну, а безліч теорій. Подібними, але безуспішними були спроби щодо перейменування бухгалтерського обліку.

Так, представник юридичного напрямку у його теорії, французький вчений Г. Фор на початку ХХ століття пропонував називати бухгалтерський облік контологією, тобто логікою рахунків, вважаючи, що останні "класифікують осіб, які беруть участь у господарському процесі" [6, С. 327], а О. Чаянов, земський статистик, потім деякий час досить відомий в Росії економіст, – економічним обліком, правда з ідеологічних міркувань, мовляв, термін "бухгалтерський"... несе на собі сліди проклятого, навіки знищеного капіталістичного ладу..." [6, С. 456].

Нині ж маємо подібні періодичні потуги: досить згадати пропоновані терміни-покручі на кшталт "креативного обліку" "контролінгу" "стратегічного обліку" навіть "інформології", яка є спробою сконструювати назву, котра нібито відразу націлює на те, що мова йде про облікову науку, хоч і це вже, як говориться, бухгалтери проходили.

Приміром, з історії теоретичних пошуків [6, С. 137] відомі такі терміни: логісмологія – вчення про бухгалтерські рахунки (П. д'Альвізе, Е. Пізані, К. Белліні); статмологія – вчення про бухгалтерський баланс (Д. Россі, А. Мазетті), ба навіть леммологія – вчення про залишки (Г. Россі), які теж безслідно канули в минуле.

Правда, чим абсурднішою буває ідея, тим більше шкоди вона приносить, як-от уже згадувана щодо заміни назви нашого предмета з мотиву нібито він "несе на собі сліди проклятого, навіки знищеного капіталістичного ладу" бо хоча назва "економічний облік" не прижилась, але ідеологічна установка спрацювала і аж до відмови у 90-х роках від ідеологічного догматизму роль бухгалтерів, а звідти і їхня матеріальна винагорода були заниженими.

А скільки було втрачено часу, аби знаходити мнимі переваги т. зв. "соціалістичного" обліку над "капіталістичним", попри очевидне доведення *ad absurdum* самої термінології, якщо зважити, що бухгалтерський облік "виріс" із математики, але ніхто, навіть затяті адепти соціалізму, не пропонували подібні прикметники до цієї науки. Видно зважали на те, що й у рабовласницькому суспільстві вже існувала така наука, а з бухгалтерським обліком можна пов'язати хіба феодалізм.

Та так "глибоко" навіть "велика дискусія" 30-х років ХХ ст., коли "критика носила трагічний характер" а "позитивні пропозиції нагадували водевіль: ... якийсь Д.І. Савошинський писав, що результатні рахунки нібито властиві тільки капіталістичному підприємству; соціалістичне господарство у своїй номенклатурі рахунків не буде мати ні рахунків результатів, ні рахунків капіталу" [6, С. 477], не сягнула. Як і потім ніхто не "розвинув" теорію бухгалтерського обліку до рівня комуністичних виробничих відносин, хоч задовго до цього вже було помітно, що існуюча закріпилася

¹ A *limine* – з порога.

система "соціалістичного" бухгалтерського обліку надто громіздка, адже, як висловився В. Ластовецький, "була доведена до агонії оперативна звітність" цілком у дусі твердження на той час уже призабутого О. Чаєнова: "Економічний облік результатів виробництва переноситься у гл'явк, який оцінює роботу кожного підприємства... В рамках же експлуатаційної одиниці може вестись тільки технічний облік" [6, С. 456].

Такими самими можуть стати наслідки того ж хибного за своєю сутністю щодо користі для бухгалтерського обліку як науки, але тим не менше, настирливого намагання повторити шлях О. Чаєнова, правда, вже під іншим, "осучасненим" приводом – "приведення у відповідність її назви до існуючої реальності новітнього часу – епохи постіндустріального суспільства" бо це так само зводить наукові пошуки на манівці, у той час, коли насущні проблеми не те що методології, але навіть методики ведення бухгалтерського обліку не вирішені, подібно, як це було із "соціалістичним" обліком.

Відтак інтелектуальний "голод", штучно утримуваний упродовж десятків років обмеженням доступу до іншомовних джерел, зумовив нерозбірливе "ковтання" усього, підряд, що появилось у перекладній літературі останніх років, причому обов'язково з "філософськими" заставками у власній інтерпретації з продукуванням тільки їм зрозумілих ефемерії.

Зокрема, так сталося щодо помилкового перекладу "management accounting", чи т. зв. "стратегічного обліку" – терміна,² в якому відкинули вжите Б. Раяном призначення "для керівника" й безоглядно перенесли тільки на рахівництво, хоч уже із назви книги цього автора можна було б зрозуміти, що мова йде про врахування чинників ефективності виробництва в управлінській діяльності, а не підміну менеджерів функцій бухгалтерії підприємства.

Адже співвідносність бухгалтерського обліку і управлінських рішень менеджерів цілком у дусі висловлювання знаменитого іспанського філософа Хосе Ортеги "Минуле не скаже, що ми маємо робити, та воно скаже, чого ми маємо уникати". Тобто не можна заперечувати, що прогнози досить часто обґрунтовуються інформацією, отриманою у системі бухгалтерського обліку, але це не значить, нібито перспективне планування можна і треба замінювати ефемерією під назвою "стратегічний" облік чи навіть аналіз.

Саме це витікає з твердження видатного теоретика, математика за освітою (пригадайте, Л. Пачіолі також був математиком) В. Белова: "Як дволикий Янус, аудит повернутий одним боком до

минулого, а іншим – у майбутнє. Його справа полягає в тому, щоби ні один крок у справі не пройшов без відміток контрольного механізму" [6, С. 138].

Або ж стосовно наївного сподівання на можливість уведення як об'єкта бухгалтерського обліку інтелектуального капіталу,³ коли метушня навколо цієї псевдонаукової проблеми пожвавилась після доступності для наших науковців відомої праці нобелівського лауреата Г. Беккера, хоч очевидно, що навіть надсучасні методи оцінки Scorecard ще не дійшли до його (тобто, інтелектуального капіталу) грошової оцінки. Тому й не дивно, що ніхто із класиків теорії бухгалтерського обліку навіть не ставив такої проблеми, але це не бентежить нинішніх, так би мовити, "уфологів", для яких капітал узагалі є ніби НЛО, тому й не можуть спромогтись на щось інше, як тільки на повторення його визначення за П(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" чи іншими двома, де воно дублюється.

Зате сміливо беруться за багатослівні "обґрунтування" бухгалтерського обліку інтелектуального (людського, соціального) капіталу – залежно від уподобаних прикметників, – але всіляко обходячи при цьому будь-яку загадку про такий елемент методу, як подвійний запис, або принцип єдиного грошового вимірника, без яких все решта – пустослів'я, котре жодного стосунку до облікової науки не має, а є лише фантазіями від навіювання в той чи інший момент асоціацій з чимось, чого загалом-то не уявляється.

Бо відобразити у бухгалтерському обліку "здібності, професійні навиків, мотивацію" – так визначив сутність цього капіталу нобелівський лауреат (1992), професор Чикагського університету США Г. Беккер, – неможливо. Інакше видатні теоретики – класики бухгалтерського обліку вже давно б це запропонували, адже загалом-то людський капітал визнавав ще А. Сміт, непряме визнання знаходимо й у К. Маркса, але добре розуміли відмінності між раціональним й ірраціональним.

Та це не стало на заваді тим, хто ігнорує сутність методології бухгалтерського обліку, обмежуючись трафаретними повтореннями елементів його методу, хоч уже заглиблення, приміром, у такий як оцінка, мало би змусити їх застановитись над абсурдністю спроб увести подібний капітал в перелік об'єктів рахівництва, адже наразі й щодо більш відчутних складових національного багатства, як-от природного капіталу, насамперед, землі, цього не зроблено.

Де вже тут братися за оцінку "наявних у індивідуума знань, виробничих навиків і мотивації, що підвищують продуктивність праці" чи хоча б простішого – фізіологічного капіталу у тлумаченні американського економіста-історика Р. Фогеля – як

² Стратегічний облік – приклад відомої з філософії антиномії, тобто, внутрішнього протиріччя, викладеного як протиставлення за допомогою антоніма, який претендує в українській мові на статус ідіому – виразу, що передає єдине поняття. Але для цього, окрім дефініцій, які вживаються то як згадане означення, то як "контролінг", потрібні атрибути – властивості предмета, без яких він перестав бути самим собою. Тут же їх, насамперед, методу, який би характеризував саме стратегічний облік, а не бухоблік у цілому, немає взагалі. Верифікація емпіричних даних тут теж неможлива.

³ Ми не маємо наміру заперечувати таку дефініцію, бо вона очевидна як категорія можливо навіть на підсвідомому рівні, адже майже кожному людині – висловлюючись словами видатного англійського економіста А. Маршалла (1842 – 1924), – змушують "акумуляувати капітал у голові свого сина в процесі навчання" з тих же мотивів, "які керують нею при нагромадженні матеріального капіталу для сина", а лише підкреслюємо, що дилетантизм при спробі увести її як об'єкт бухгалтерського обліку, недоречний.

потенційного запасу фізичних сил і здоров'я, котрий людина отримує в перші роки життя, а пізніше вже майже не може змінити. Правда, й не беруться, демонструючи тим самим повну безпорадність стосовно визначення таких об'єктів на якомусь підприємстві: проте теперішні енеолози⁴ не дійшли в бухгалтерському обліку навіть до такої прагматики, яку пробували обґрунтувати, за словами Ш. Пангло, "три нетерпеливих ідеалісти" – Ж. Вільбоа, Ж. Дарик, Ж. Рів, – котрі були першими, хто обґрунтував "уведення спеціальних рахунків людського капіталу. Наприклад, витрати на підготовку кадрів, на їхню думку, треба списувати на дебет цих рахунків" [6, С. 334].

Або до способів оцінки "важливішого багатства фірми – її кадрів, людського потенціалу" запропонованого у свій час М. Глаутьером, Б. Андердоуном, Е. Фламхольцом, С. Хекіманом, Д. Джонсоном, А. Шварцом, Р. Германсоном. Схоже на те, що про них теперішні "дослідники" навіть не чули. Тому й не йдуть далі переповідань-рефератів, у яких наводять ось такі "наукові" думки, змісту яких мабуть самі не доберуть: "Інтелектуальний капітал виступає збірною груповою категорією, яка забезпечує правильність і ефективність (заразом, еге ж? – Авт.) відображення активів невідчутного характеру, які є результатом інтелектуальної, творчої діяльності в бухгалтерському обліку".

От тільки самого результату тут знайти годі, бо де все таки відображено оцю "правильність і ефективність" такої "збірної групової категорії" як інтелектуальний капітал, поза тим, що це є прикладом не менш "інтелектуальної" тавтології, цитований автор навести не зумів. Не вважати ж таким "результатом інтелектуальної творчої діяльності в бухгалтерському обліку" уже згадувані нами описи назв методів – у цьому випадку "виміру інтелектуального капіталу в хронологічному порядку" та ще й із других рук у кількосторінкових таблицях!

Добре тільки, що проміжок часу, який Г. Люббе увів як поняття "скорочення своєчасного", тобто того, яке відділяє нас від такого, котре стає чужим, минулого, і непередбачуваного майбутнього, стає все меншим, тому всі ці міфологеми довго не будуть баламутити уми тих, хто здатен, відкинувши їх, спрямувати свої здібності на копіткий пошук шляхів розвитку бухгалтерського обліку як науки (рахункознавства) та ремесла (рахунковедення).

Наразі маємо вже навіть парадокс, коли автори втрапляють у зачароване коло омонімів і в їхній якості подаються типові синоніми, що власне сталось із термінами "затрати" й "витрати", які нібито в англійській літературі розрізняють як окремі М. Метьюс та М. Перера. Насправді мова йшла про т. зв. "вичерпані" й "невичерпані" витрати, де останні вважаються такими тому, що відображають метаморфозу грошового капіталу в товар або

виробничі запаси, а перші – передачу товару покупцеві чи використання запасів у виробничому процесі.

Можна з цього приводу процитувати Я. Соколова, причому – аби донести його думку, без перекладу: "В русском языке минимум три слова имеют совершенно одинаковое содержание: расходы, затраты, издержки. Все попытки разграничить их содержание лишены смысла. Несколько обособленно стоят такие термины как "убытки" и "потери" Первые три термина отражают действия, а два вторых – события.

Существуют также четыре слова, связанные с доходами. Тут выделяют: доходы, поступления, выручку, прибыль. Однако в данном случае есть больше предпосылок для уточнений: доходы – все признанные права организации на получение активов; поступление – все активы, полученные организацией в счёт её прав; выручка – та часть активов, которая поступила в форме монетарных (денежных) ценностей; прибыль – разность между доходами и расходами" [7, С. 171].

Правда, далі він стверджує: "Слово "расходы" отличается некоторой неопределённостью. Эта неопределённость усиливается наличием слов, которые можно называть синонимами: расходы – затраты – издержки – потери – убытки.

В рамках обыденного языка между этими словами нет различия. Но в границах научного исследования мы уже сталкиваемся с необходимостью провести такое разграничение. Расходы, как мы знаем, это то, что уменьшает активы увеличивает пассив баланса (вследствие изменения оценки, потоков ценностей или гудвила).

Издержки – та часть затрат, которая связана с калькуляцией себестоимости (издержки производства) и процессами реализации работ и услуг (издержки обращения). Если, по тем или иным причинам, бухгалтер считают необходимым капитализировать издержки, то возникают категории типа: транспортно-заготовительные издержки обращения на остаток товаров" [7, С. 365].

Власне останнім Я. Соколов, очевидно, хотів привернути увагу до дослідження трансформації витрат із невичерпаних у вичерпані, а не підміни цього запереченням синонімічності термінів витрати і затрати, на користь якої висловився однозначно.

З приводу чого зауважимо, що було б добре, якби перш ніж щось твердити самому, добре вивчити праці класиків. Приміром, щодо нібито відмінності термінів "витрати" і "затрати" варто прочитати працю Й. Шумпетера "Теорія економічного розвитку" (1917), де він підкреслює, що "ділова людина розглядає як витрати ту суму грошей, яку вона змушена сплачувати іншим господарським суб'єктам для того, щоб одержати свій товар або засоби його виробництва, тобто свої витрати на виробництво або придбання товарно-матеріальних цінностей" [9, С. 90-93].

⁴ Цей неологізм, похідний від аббревіатури НЛЮ та слова знавець, на наш погляд, може слугувати найменуванням тих, хто поринув у такі й подібні до них ефемерії.

Облік і контроль

Що ж стосується згаданого підручника М. Метьюса і М. Перери, вочевидь маємо приклад, коли перекладача "засмоктав" буквалізм автоматичного пошуку відповідників у російській мові поняттям "вичерпані" й "невичерпані" витрати, котрі увійшли в management accounting так само помилково, як витлумачення останнього в якості дефініції "управлінський облік" бо насправді йдеться про управління витратами, що теж не можна вважати точним означенням.

Адже витрати – це завжди минула дія, яка означає витрачання матеріальних і фінансових ресурсів, праці. Управляти чимось минулим неможливо, бо це вже історія. А от щодо ще не витрачених ресурсів, дієслово "управляти", так само й іменник "управління" застосовують цілком коректно і це ще раз доводить неприпустимість буквалізму при перекладі з однієї мови – в цьому випадку англійської – на іншу, російську, звідки згадані перекирчування, перекочували в публікації українських авторів, яким на ці граматично-синтаксичні особливості видно не було часу звернути увагу через поспіх у намаганні чимось здивувати науковий загал.

Таким чином новочасні "теоретики", пропустивши розділовий сполучник "або" зробили з цього псевдонаукову проблему, хоч дилему "затрати – витрати" на конкретиці їхніх елементів розглядати уникають, так само й викладу за допомогою такого елемента, але вже методу бухгалтерського обліку, як подвійний запис, тобто за кореспонденцією рахунків. Не кажучи вже про необхідність хоча б звернути увагу на те що за прийнятим П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати" ця синонімічність відразу помітна, оскільки у його другому розділі такі терміни вживаються як рівнозначні.

Підавшись прагненню внести щось дуже вже оригінальне, деякі автори втрапляють у пастку подібних синонімів або омонімів також через надто довірливий підхід до конструювання алонімів на базі латиномовних термінів, де фігурує грецькомовне закінчення "логія", зокрема, при черговій спробі заміни віковичної назви бухгалтерський облік.

Адже тлумачення алоніма "інформологія" – якщо це справді витікає із джерела⁵, на яке посилається автор, що прагне ввести його в науковий обіг, нібито у сенсі "надаю форму, сприяю створенню уяви про щось, зображую" [3, С. 9], латинською мовою звучить цілком по-іншому, не дивлячись на те, що він побудований за тією самою схемою, що й уже згадувані логісмологія etc., тобто запозиченням коренів латиномовних і грецькомовних слів та їхнього поєднання в алонімі, котрий засвідчує лише *docta ignorantia* мовних особливостей формування таких словосполучень, якщо не брати до уваги його позалінгвістичне походження.

Зокрема, розглядаючи мовну конструкцію "інформологія", можна впевнитись, що тут, очевидно, маємо приклад двох логічних помилок укупі, проти яких застерігали ще римляни. Першою є *ignoratio*

elenchni – логічна помилка, суть якої полягає у підміні тези, оскільки в латинській мові слово *informatio* означає роз'яснення, виклад, тлумачення, уявлення, поняття, обізнаність, освіта [2, С. 399]. Логія (від грец. – слово, вчення) – у складних словах відповідає поняттям "наука", "знання", "слово" [2, С. 398].

Тому підкреслимо, що загалом позитивне прагнення до оригінальності в науковому дослідженні з бухгалтерського обліку водночас вимагає глибокого проникнення в сутність його предмета, інакше воно стає псевдонауковим беззмисловним багатослів'ям, відірваним від яких би то не було реалій у діяльності підприємств. На жаль, це підтверджується і нині, оскільки такі словосполучення, як "стратегічний облік", а тим більше "стратегічна звітність" є подібним до "живий труп" – як це вжив колись у назві оповідання Л. Толстой.

Варто було б хоч трохи зазирнути в історію теорії бухгалтерського обліку, аби застерегтись від цього поверхового підходу: приміром, у 20-х роках минулого століття відомий на той час економіст О. Чаянов теж хотів бути оригінальним, заявляючи, що бухгалтерський облік не потрібний так само, як дредноут у Курській губернії, оскільки там, як відомо, немає моря, і пропонував назву "економічний облік" Та хто тепер згадує не тільки про цей термін, але й про самого О. Чаянова? Тому цілком резонним є зауваження П. Куліша: "Історію не можна змінити, але вона може застерегти, чого ми маємо уникати"

Тут же, вочевидь, прибічник ідеї перейменування бухгалтерського обліку втрапив у пастку⁶ цитування "з третіх рук" через що відбулась підміна тлумачень, оскільки в латинській мові, так само, як і в українській, є слова, подібні за звучанням, але різні за змістом, так звані омоніми, що й сталося власне стосовно наведеного ним визначення, позаяк тут сплутано слово *informatio* – роз'яснення, виклад, витлумачення – з омонімом, який пишуть в латинській мові по-іншому, через дефіс: *in-formatio* – 1) надавати вигляд, форму, формувати, створювати, робити, утворювати, ліпити; 2) навчати, виховувати; 3) будувати, складати; 4) мислити, уявляти [2, С. 399].

Переставивши тлумачення другого до першого, дійсно можна твердити: "Слово "інформологія" складається з двох частин – [лат. *Informatio* – надаю форму, сприяю створенню уяви про щось, зображую] + [грец. *Logos* – вчення, наука, знання], вважаючи, нібито таке поєднання "означає науку про створення уяви про діяльність підприємства за допомогою отриманої інформації" [3, С. 9]. Та насправді вийшов абсурд – роз'яснення вчення, науки, знання. Бо в жодному разі не можна вважати, що інформологія дає уяву... за допомогою інформації, адже саме вона, тобто *informatio*, є основним словом, а *informatio* – його іншим написанням як елемента словотворення.

Можливо якби автор звернувся до словника іншомовних слів, то надібав би більш точний термін "інформографія" – як словосполучення "інформо" та

⁵Мова йде про один із тлумачних словників.

⁶Не думается, що підміна тлумачень сталась з якихось інших причин.

"графія", де закінчення, означаючи в цьому випадку те саме, що й "логія", хоча б навіюватиме асоціативний зв'язок з обліком.

Але й не звертаючи уваги на таку підміну через омонімічність наведених латинських слів, спроба приточити це до системи обліку, як нам видається, буде такою ж безуспішною, як уже розглянуті раніше.

Тим більше, що стосовно останньої цитований автор міг з таким же "успіхом" запропонувати неологізм "ерудологія", уникнувши при цьому принаймні потреби перестановки тлумачень кореневих слів, зважаючи на те, що тут також можна спіткнутись на омонімах, оскільки поряд із латинським *egudio* є *ē-rudio*.

Та, на відміну від розглянутих раніше, тлумачення цих майже ідентичне, адже перше – іменник, а друге є дієсловом:

egudio – 1) освіта, просвіта, навчання; 2) освіченість, ученість, знання;

ē-rudio: 1) просвіщати, давати освіту, наставляти, навчати; 2) повідомляти; 3) удосконалювати [2, С. 289].

Існує навіть крилатий вислів "*egudio et informatio*" [2, С. 399], який виголосив Аурелій Августин (354 – 430 н.е.), що якнайкраще стосується предмета дослідження. Бо лише за такої умови можна сподіватись, що вишукуючи якісь інші концепти сутності чогось, вдасться принаймні вибрати такі, котрі її розкривають однозначно й не доведеться підставляти під двозначність смислу те, яке сподобалось. Приміром, до слова *informatio* – тлумачення, котре стосується омоніма *in-formo*.

Тим більше підмінювати своє визначення вже абсолютно інакшим, як це сталося з *informare*, коли через декілька сторінок той же автор забуває про попередні лінгвістичні вправління з латиномовними термінами і переходить до інших: "У відповідності до сучасного рівня розвитку науково-технічного процесу "бухгалтерський облік" як застарілі уявлення про науку, що обробляє дані про факти господарської діяльності, потрібно назвати метрологією або інформологією (лат. *informare*⁷ – зображати, давати, відомості про що-небудь, і гр. *logos* – слово, думка, розум, закон, наука, вчення)" [3, С. 87], до чого пасуватиме вираз із листа Є. Гребінки до знайомого: "Як що напише, тільки цмокни, та вдар руками об поли"

Як і те, що його визначення: "Інформологія – це наука про формування інформаційних ресурсів підприємства починаючи з визначення об'єктів спостереження, методів фіксування за допомогою мови і символів⁸ даних про відображувані об'єкти

господарської діяльності та трансформування цих даних в інформацію для менеджерів за допомогою певного набору інструментів" нічим суттєвим не відрізняється (хіба довжиною фрази із-за другорядних членів в кінці цього речення) від дефініції Я. Соколова, яку останній визначав як найбільш загальну: "Бухгалтерський облік – це мова знаків і правил їхнього вживання, створеної для заміни реальних об'єктів їхніми символами, які дозволяють описати господарську діяльність та її результати" [6, С. 143].

Хоча також не обійшлося без казуїстики, бо спочатку на основі вихопленої із контексту книги Я. Соколова цитати, якою вчений завершив параграф "Бухгалтерський облік як думка (наука) і як дія (практика)" робиться висновок нібито так "сутність обліку затуманена" наче тут немає аргументів щодо мови знаків (символів) та правил застосування, що вводяться в бухгалтерську мову і які, встановлюючи інформаційні зв'язки, забезпечують необхідну комунікацію (спілкування) між учасниками господарських процесів – а хто ж це, коли не ті самі менеджери, а потім повертається до наведеної вище дефініції, мовляв, вона "підносить науковий статус обліку" [3, С. 87].

Тим не менше, така перестановка цитат стала підставою для сакраментально-риторичного: "Але ж наука, перш за все розкриває об'єкти та зміст досліджуваних речей, явищ і процесів" [3, С. 87], чим власне й "затуманено" хто і що для цього зробив.

Тому наголосимо: краще від Я. Соколова дати визначення бухгалтерського обліку, як і описати процес трансформації фактів господарського життя через знаки-символи в інформацію, забезпечуючи при цьому комунікацію (взаємодію) між особами, зайнятими в господарських процесах, наразі нікому із сучасних авторів не вдалось. Рівно ж і сформулювати задачі бухгалтерського обліку як науки, водночас прагматики та бухгалтера безпосередньо: "Бухгалтерський облік (рахункознавство) є наукою про сутність і структуру фактів господарського життя. Завдання її – розкриття змісту господарських процесів і зв'язку між юридичними та економічними категоріями, за допомогою яких ці процеси пізнаються..."

Бухгалтерський облік (рахівництво) – це практично організований процес спостереження, реєстрації, групування, зведення, аналізу і передачі даних про факти господарського життя. Його завдання – надання інформації для прийняття управлінських рішень. Практично організований процес передбачає створення інформації, під якою в цьому разі розуміється відомості про юридичні й економічні відносини, що виникають у господарстві...

Але у всіх випадках, йде мова про рахункознавство або про рахівництво, предмет бухгалтерського обліку у вигляді фактів, господарського життя чи їхніх же знаків (символів) не даний, а заданий йому. Це значить, що головна задача бухгалтера не в тому, щоби реєструвати факти і перебирати символи, а в тому, аби вирішувати

⁷ Не можемо достеменно стверджувати, що означає латинською *informare*, бо в Латинсько-російському словнику, який містить більше 200 тис. слів, такого немає, але грецьке *logos* тут наводиться в таких значеннях: 1) слово; 2) дотеп, жарт; 3) байка; 4) розум. Тому поспадання відомостей про що-небудь чи то зі словами, чи з розумом видається надто неоконкретним, аби претендувати на ту роль, яка відводиться йому автором такого перейменування бухгалтерського обліку

⁸ А *proros* визначення "мова символів" – у Я. Соколова – тут чогось стало двома різними поняттями: а) мови; б) символів.

завдання, котрі виникають в ході господарської діяльності, перетворюючи інтелектуальні уявлення в матеріальні результати" [7, С. 14-16].

І "пльонтатизм" – як висловився з іншого приводу напівжартома народний художник І. Марчук – тут ні до чого, бо лише зводить "бухгалтерський облік як думку (науку)", рівно ж і як "дію (практику)", на маргінеси. Якщо справді розходиться про розвиток його теорії, а не про підтримку – скористаємось тут застереженням корифея української науки М. Білухи – "невігласів і псевдовчених, які намагаються зруйнувати вітчизняну систему бухгалтерського обліку".

Інакше замість поки що намагання, матимемо доконаний факт. Саме на це, можливо й мимоволі, спрямована заанглажованість *idee fixe* щодо заміни визначення бухгалтерський облік з міркування наявності в ній кореня від німецького *buch* – книжка⁹, мовляв, в еру комп'ютеризації "дань традиції, яка зафіксована у назві науки, перешкоджає розвитку обліку в постіндустріальному суспільстві" виглядає смішним догматизмом, особливо на тлі того, що назва "ноутбук" не завадила становленню такого суспільства та його дальшому розвитку.

Відтак сентенція "все нове - добре забуте старе" цілком резонна й щодо спроби заперечення словосполучення "бухгалтерський облік", адже ще у 1936 році Р. Вейцман видав книгу "Курс обліку" де в дусі вимог XVI партконференції про встановлення єдності бухгалтерського, оперативного і статистичного обліку пробував теоретично обґрунтувати їхній конгломерат як "струнку систему" Проте поза тим, як підкреслює Я. Соколов, що концепція єдиного народногосподарського обліку виявились абсурдною "і практично, і теоретично", для нас може бути повчальним те, що Р. Вейцман не вживав тут жодних прикметників – ні бухгалтерський, ні оперативно-балансовий, ані балансний облік – як у той час називали нашу науку, а просто облік [6, С. 481], мабуть добре розуміючи: термін "облік" з прикметником "бухгалтерський" не теж саме, що ця сама дефініція, але без прикметника. Послугуючись нинішньою термінологією, до терміна "облік" узагалі треба було би долучати визначення "народногосподарський", сутністю якого є три окремі системи, котрі пробували безуспішно інтегрувати в єдину систему. Коли ж словосполучення "бухгалтерський облік" позбавляти прикметника, то це означає припускатись методологічної плутанини, підмінюючи чіткість визначень їхньою розмитістю.

Отже чим швидше вдасться позбутись – і тут знов скористаємось визначенням автора – такого "заблудженням, тим більше користі буде для бухгалтерського обліку як думки, науки і, можливо, як дії (практики). Наразі крім бігу всередині *circulus*

vitiosus, коли відправною точкою є твердження про необхідність "відмовитися від вживання назви "бухгалтерський облік" із заміною її іншою назвою", автор у кінці повертається до неї ж, наголошуючи: "Не "бухгалтерський облік", який затуманює мислення, а нова наука ... – інформологія стане здатною задовольняти потреби користувачів у XXI ст." [3, С. 330], що є тією ж алокуцією, якою ця псевдопроблема обґрунтовувалась, нічого іншого немає.

Але можливо з цього приводу в когось із учених будуть інші міркування, що зумовить подальше дослідження в такому напрямі, як це частково висвітлено у пропонованій статті.

4 Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2007. – 1736 с.
2. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – [9-е изд.]. – М.: Рус. яз. – Медиа, 2005. – 843 с.
3. Пушкар М.С. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація / М.С. Пушкар, М.Г. Чумаченко. – Тернопіль: Карт-бланш, 2011. – 336 с.
4. Пушкар М.С. Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія: Монографія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2007. – 359 с.
5. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): Монографія / М.С. Пушкар – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 422 с.
6. Соколов Я.В. Бухгалтерський учёт: от истоков до наших дней / Я.В. Соколов. – М.: Аудит ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
7. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учёта / Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
8. Цюмпа Павло Нариси економетрії і побудована на національній політекономії теорія бухгалтерського обліку / П. Цюмпа; Пер. з нім. – Львів: Каменяр, 2001. – 223 с.
9. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й.А. Шумпетер – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

⁹ Я. Соколов указує, що слово "бухгалтерія" в Росію прийшло в 1710 році не з німецької, як зазвичай вважають, а зі шведської мови – *bokhallare* [6, 9], хоч найменування бухгалтер уперше виникло в Німеччині, де імператор Максиміліан I призначив у 1498 році на цю посаду Христофора Штехера [6, 42].